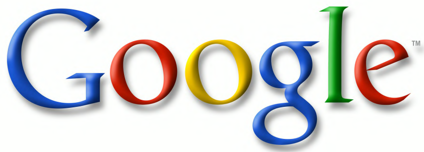
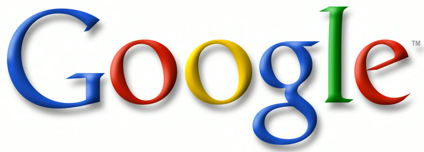

Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT
900000064151

ALGEMEENE

OPHELDERENDE VERKLARING

VAN HET

OUD LETTERSCHRIFT,

IN

STEENPLAATDRUK,

UITGEGEVEN DOOR DE

MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Te LEYDEN, DEVENTER en GRONINGEN, bij

D. DU MORTIER EN ZOON,

J. H. DE LANGE, EN

J. OOMKENS.

MDCCCXVIII.

VOORBERIGT.

Daar de Algemeene ophelderende verklaringen, welke op dit Voorberigt onmiddelijk volgen, alles bevatten wat de Maatſchappij, zoo met betrekking tot het oogmerk van dit ſchoolboekje, als omtrent de aanleiding tot deszelfs vervaardiging te berigten heeft, zal het genoeg zijn alhier te melden, dat zij hetzelve verſchuldigd is, aan haar Medelid, den Heer JACOBUS KONING, *door deszelfs grondige kennis van al wat Vaderlandſche Oudheden betreft, maar bijzonder door deszelfs verdediging van* Haarlems *regtmatige aanſpraak op de eer der uitvinding van de Boekdrukkunst, genoeg en met roem bekend.*

De

De Maatſchappij kan niet twijfelen aan het nut, dat zij met de uitgave van dit werkje — van deze afbeeldingen of wel volmaakt gelijkende overbrengingen, door middel van Steenplaatdruk — in vele gevallen, en ook die zelfs van aangelegenheid, zal ſtichten. Het door velen te kennen gegeven verlangen naar de verſchijning dezer proeve van afbeeldingen en derzelver verklaringen, waarborgt haar dit.

Op last der Maatſchappij:

Hend.k Rareke

Secretaris.

Amſterdam

den 25ſten van Herfstmaand

1818.

AL-

ALGEMEENE
OPHELDERENDE VERKLARING
VAN HET
OUD LETTERSCHRIFT.

Toen de loffelijke Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, op voorſtel van een harer Departementen, ten jare 1815, beſloot, om, onder opzigt van Hoofdbeſtuurders, te laten vervaardigen een aantal korte voorbeelden van het *oude Letterſchrift*, en de meest gebruikelijke verkortingen van de dertiende tot de achttiende eeuw, vergezeld van eene zeer korte verklaring van het oogmerk der Maatſchappij, met en benevens eene letterlijke uitlegging en overbrenging van die voorbeelden, voldeed zij aan het verlangen van zeer velen onzer Landgenooten, aan wien het maar al te dikwerf gebleken was, hoe vele belangrijke ſtukken voor de Geſchiedenis, de Kunsten en Wetenſchappen, door de onbedrevenheid van de meesten in het oude letterſchrift, van tijd tot tijd, als niets beteekenend en van geene de minſte waarde, zijn vernietigd en alzoo voor altoos verloren geraakt; hoe zelfs sommige bijzondere perſonen, door het gemis van oude grond- of koop-brieven, geſlacht-registers, uiterſte willen enz., niet zelden in groote ongelegenheid geraakt, en daardoor alleen van hun goed

beelden betrekking hebben, of aanleiding kunnen geven, naar tijdorde, met zijne leerlingen te behandelen. Ter bevordering hiervan, hebben wij dan ook onder elk ſtuk eene zoodanige korte opheldering, inlichting of opgave geplaatst, welke ons voorkwam noodig te zijn, en die de onderwijzer, naar gelang van de vatbaarheid zijner leerlingen, en ter hunner veraangenaming, meer of min kan uitbreiden; waartoe de door ons aangewezene plaatſen uit WAGENAAR en andere Schrijvers hem van dienst kunnen zijn.

Het oude ſchrift zelve is tweeledig. Men kan het gevoegelijk in *Kerk-* of *Monniken-ſchrift* en in het zoogenaamde *Hof-ſchrift* onderſcheiden, met welk laatſte het *dagelijksch*, anders het *loopend* ſchrift genaamd, het meest overeenſtemt.

Van het eerstgemelde *Kerk-* of *Monniken-ſchrift* bedienden zich bij uitzondering de Kloosterlingen van beide ſekſen. Met dat ſchrift zijn door hen eene ontelbare menigte boeken vervaardigd, veelal met heerlijke miniaturen of teekeningen en fraai gekleurde voorletters verſierd, van welke een groot aantal tot onzen tijd is overgebleven. De meesten derzelven zijn van eenen Godsdienstigen inhoud; doch ook ſommigen bevatten andere onderwerpen, zoo als, bij voorbeeld, de Geſchiedenis, en onder deze laatſten zijn de werken van MAARLANT, STOKE, VAN VELTHEM, HELU en anderen van het hoogſte aanbelang. Van deze ſoort, welks lezing voor de jeugd, na weinig oefening, niet zeer moeijelijk zal zijn, hebben wij eenige proeven in Plaat II. N°. 6—13, medegedeeld.

Van het tweede, of het zoogenaamde *Hof-ſchrift*, werd meest gebruik gemaakt tot de oude Staatsſtukken en Charters; terwijl het eigenlijk *loopend* ſchrift

schrift tot in het laatst der zeventiende, of in het begin der achttiende eeuw, bijna algemeen werd gebezigd. Tot een en ander zijn de voorbeelden op Plaat III—XVII. N°. 14—48, betrekkelijk.

De laatstbedoelde soort, welke meer verscheidenheid oplevert, en, vooral dan, wanneer zij door eene onduidelijke hand is vervaardigd, somtijds bezwaarlijk letterlijk kan worden overgebragt en verstaan, zal eene meerdere oefening vorderen. Wij hadden gaarne gewenscht, daartoe eene meer algemeene regelmaat te hebben kunnen opgeven, en dit zoude ook niet ondoenlijk geweest zijn, indien in al de oude geschriften eenen regelmatigen schrijftrant ware in acht genomen, en elke letter eene soortelijke volmaaktheid bezat; doch daar zulks zelfs in onze dagen, in welke de schrijfkunst zulke aanmerkelijke vorderingen heeft gemaakt, niet te vinden is, maar integendeel elk geschrift of duidelijk en leesbaar is, of wel het tegendeel, naar mate de schrijver al of niet in die wetenschap bedreven is, zoo moesten wij ons vergenoegen met eenige proeven van volmaakt loopend schrift, met de voornaamste veranderingen in hetzelve, op te geven. Wij vonden daartoe genoegzame stoffe in het *Fondament-Boeck van* JAN VAN DEN VELDE, Schoolmeester te *Rotterdam*, ten jare 1605, in lang quarto formaat, gedrukt en uitgegeven, waarnaar wij Plaat I hebben vervaardigd. Wij vertrouwen, dat, wanneer de leerling, door de hulp van den Onderwijzer, zich de onderscheidene gedaanten der letteren op deze Plaat genoegzaam heeft in het hoofd geprent, het voor hem niet zeer moeijelijk zal zijn het oud Nederlandsch Letterschrift, met meerdere of mindere vaardigheid, voor de vuist te lezen.

Ons bestek was te klein, om den zin of inhoud van al de door ons medegedeelde stukken volkomen op te helderen en verstaanbaar te maken: wij zouden daardoor te verre van het oogmerk en het besluit der Maatschappij zijn afgeweken. Sommige woorden, echter, vermeenden wij te moeten verklaren, en dit hebben wij dan ook op vele plaatsen, waar het ons tot de spelling noodig voorkwam, gedaan.

Zoo hebben wij ook al de in deze stukken voorkomende verkortingen aangevuld. Eene volledige lijst te leveren van al de verkortingen, welke men zich in oude tijden veroorloofde, was ondoenlijk, uit hoofde van derzelver menigvuldigheid. Elke Schrijver had ook zijne hem bijzonder eigene wijze van verkorten, en nergens was daaromtrent eene vaste regelmaat vastgesteld. De in de navolgende stukken voorkomende verkortingen zullen ook, zoo wij vertrouwen, voldoende zijn, om den leerling ook in dit opzigt eene genoegzame kennis en bedrevenheid te verschaffen. — Wij kunnen, echter, omtrent deze verkortingen in het algemeen opgeven:

Vooreerst, dat voor het koppelwoordje *ende*, zoo als het oudtijds werd uitgesproken, bijna altoos, bij verkorting, slechts de twee eerste letters werden gebruikt, doch met een streepje boven de laatste letter; aldus: *ē*.

Ten tweede, dat in zeer vele woorden de letter *n* tot verkorting is weggelaten, doch alsdan boven de voorgaande letter een streepje geplaatst, bij voorbeeld: *dē* (den), *dinē* (dinen of uwen), *nāme* (namen), *woordē* (woorden) enz.

Ten derde, dat, wanneer de letter *'t* bij verkorting voor het woord *het* moest worden gebruikt, als-

alsdan deze letter werd geplaatst onmiddelijk achter of tegen de laatfte letter van het voorgaande woord, zonder eenige de minfte affcheiding, bij voorbeeld: *hyt* (hij 't), *int* (in 't), *daert* (daer 't); ook wel aan het volgende woord, aldus: *tghene* ('t ghene), *tftuck* ('t ftuck), *twelcke* ('t welcke), *tfelue* ('t felue) enz., en eindelijk,

Ten vierde, dat daar en tegen, in plaatfe van het woordje *te*, de laatfte letter veeltijds geheel is weggelaten, en in ftede daarvan de letter *t* onmiddelijk aan het volgende woord is gevoegd; bij voorbeeld: *tontheffen* (te ontheffen), *teynde* (te eynde), *tfint* (te fint), *toirconde*) (te oirconde) enz.

Dit oordeelden wij vooraf te moeten zeggen. Wij gaan als nu over tot de verklaring en opheldering der onderfcheidene proeven en voorbeelden van oud Letterfchrift, ten aanzien waarvan wij nog dit moeten herinneren, dat men in elk voorbeeld zich moet verbeelden het oorfpronkelijke gefchrift zelve te zien, daar elk een wezenlijk *fac fimile* is, door middel van doorfchijnend papier op de fteenplaat geteekend en overgebragt; vanwaar ook in het eene en andere dezelfde letters van ongelijke gedaante, ja ook inktkladden en vlekken zullen opgemerkt worden.

VERKLARING EN OPHELDERING DER VOORBEELDEN EN PROEVEN VAN HET OUDE LETTERSCHRIFT, IN DE VOLGENDE XVII PLATEN.

PLAAT I. N°. 1 tot 5.

Ter voorafgaande oefening van onze jeugdige leerlingen in het oud letterschrift, deelen wij in deze plaat mede, onder

N°. 1. De *groote* of *trekletters*.
2. De onderscheidene letters van het *a*, *b*, *c*, met hunne gewone veranderingen;
3. Van elk dezer veranderingen een regel schrift;
4. Een *Gothisch Alphabeth*, welke letters in vele oude boeken of geschriften voorkomen; en
5. De oude *nummers* van 1 tot 9.

PLAAT II. N°. 6.

Vader onse die bist in dē hemelen gheheilicht si dinē name toecomē moet dy̅ rike. dyn wille ghescie (*geschiede*) ind' (*in der*) eerden als in den hemel. ghif (*geef*) ons hudē onse daghelics broot en v'ghif (*vergeef*) ons onse scout (*schuld* of *schulden*) als wi den ghenē doen die ons sculdenaers sy̅. eñ en laet ons niet leiden in becoringhe. mer (*maar*) v'losse (verlos) ons van allen quade Amen.

Dit

Dit Gebed des Heeren is overgenomen uit een keurig geschreven en zeer goed bewaard handschrift, inhoudende de vier Evangelisten, *in quarto formaat, in het jaar* 1352, *op perkament geschreven, hetwelke, weleer, behoorde. in het* St. Ceciliën Klooster, *naderhand het* Prinsenhof, *thans het* Stadhuis, *te Amsterdam. De onderzoeklievende* ISAAC LE LONG, *beschrijft dit handschrift in zijne* Boekzaal der Nederduitsche Bijbels, *bl.* 273—275.

PLAAT II. N°. 7.

Waert (*ware het*) dattet lide (*lijden*) ons niet en besvaerde en̄ en bedructe so en̄ soudet gheen lidē moghen hietē Wāneer dat lidē en̄ drucke teghēwoerdich sijn so brenghe si den meschen droefheit toe ende serichcit mer (*maar*) waneer si ouer sijn en̄ mense verwonnē heeft soe heuet die mesche groete (*groote*) bliscap van binnē Lidē heuet een corte bitterheit mer een laghe sueticheit Die ghewoente drucke te hebbē verwint dē rouwe vant lidē en̄ brenghet enē mesche daer toe dat hi lidē en voerspoet luttel acht of cleyn rekēt te wesen

---

De bovenstaande bedenkingen over het nut der tegenspoeden, komen voor in een zeer stichtelijk werkje, genaamd de Deugd der verduldigheid. *Het*

werd, ten jare 1400, *in een zeer klein formaat, op perkament, in het* Bethaniën Klooster, *te Amsterdam, geschreven. Het gezegde werkje bevat eene menigte goede gedachten en godvruchtige bespiegelingen, en overtreft in inwendige waarde zeer vele andere geestelijke stukjes van dien tijd.*

PLAAT II. N°. 8.

Eñ die here sprac alle dese woerde. ic ben die heē (*heere*) dӯ god die di gheleit hebbe wtē (*uitten* of *uit den*) lande van egipte. van den huyse des diensts [Dat ierste ghebodt]

Du en suls gheen vremde gode hebbē. du en suls di gheen beelde makē noch egheē (*geene*) ghelikenissen die boue es in dē hemel eñ in deerde (*de aarde*) noch van dien die in dē water sӯ ond' (*onder*) deerde.

Het bovenstaand begin van de Wet des Heeren of de Tien Geboden, is getrokken uit een zeer fraai, in het jaar 1412, *in folio formaat, op perkament, geschreven, en met keurige voorletters versierd, exemplaar van de* vijf Boeken Mozes, Jozua, Rigteren, Ruth *en de* Boeken der Koningen, *weleer toebehoord hebbende aan het Klooster, genaamd* Sijon, *binnen de Stad Liere, in Braband; en door* LE LONG, *in zijn aangehaald werk, bl.* 249 *en* 250 *vermeld.*

PLAAT

PLAAT II. N°. 9.

It (*Item*) een fcip (*fchip*) laghe in eenre hauene tot amfterdam iof (*of*) tot anderen fteden en werde driuende op een ander fcip en he (*hem*, of liever het *fchip*) fcade dede dat foude hi half en half ghelden.

It een fcip dat coemt in eenre haue dat fal een dobber op fijn ancker hebben en waer (*ware het*) dat hijs niet en dede en daer fcade by ghefchiede dien fcade foude hi half beten (*beteren* of *vergoeden.*)

In een affchrift van de Waterregten der Stad Dordrecht, *ten jare* 1439, *op papier gefchreyen, kwamen ons de twee bovenftaande Artikelen, hoewel zeer kort zijnde, der overneminge waardig genoeg voor.*

PLAAT II. N°. 10.

Dit is vàn dàt edele
lant van cokaengen

Die nerighe is menigh'ande (*menigerhande*)
Die me doet in alle lade
Om dat lijff mede tondraghe
Hoert wat ic u fal ghewaghe

Ick

Ick quā (*quam*) laetstē in eēn lant
Daer ic vreemt was en onbecat
Nu moechdi horē wond' (*wonder*) groot
Wat god den lude d' (*daar*) gheboet
In dat lant te wesē en te sijn
Sonder arbeit en sond' (*sonder*) pijn
Dit wort den ludē wel becant
Sach ye man (*iemand*) beter lant
Dan dat lant van cockaegen
Die helft is bet' (*beter*) dan al spaegen (*spaengen*)

Achter een, in folio, op papier, geschreven boek, van omstreeks het jaar 1450, *vonden wij eene dichterlijke beschrijving van het Land van* Cockaengen (*Kokkinje*), *beter bekend onder den naam van* Luilekkerland, *van hetwelk de prent bij onze jeugdige lezers niet onbekend zal zijn. Zij zien hier uit, dat dit sprookje van eenen hoogen ouderdom is, en dat hunne en onze voorouders zich reeds voor vele eeuwen met hetzelve vermaakt hebben. De overneming van eenige regels uit hetzelve, welke tevens een proefje opleveren van den dichttrant van dien tijd, kwam ons alzoo niet ongepast voor.*

PLAAT II. N°. 11.

Hier beghint dat spieghel der menscheliker behoudenisse In welke opebaer wert die valle d' (*der*) menschen En die manier d' (*der*) wedermakinge

In desen spieghel so mach een man merken, om wat saken wil die scepper alre (*aller*) dinghen den mensch ghescapē heeft

---

LAURENS JANSZOON KOSTER, *de beroemde uitvinder der Boekdrukkunst, zal aan onze lieve jeugdige lezers niet geheel onbekend zijn. Zijne eer is, zoo als de Verzamelaar en Schrijver van dit werkje, met grond meent te mogen vertrouwen, onlangs door hem boven alle tegenspraak verheven* (*). *Het eerste volledige boek, door bovengenoemden* L. JZ. KOSTER *in het licht gebragt, draagt den naam van* Spiegel onzer behoudenisse; *het wordt thans nog op het Stadhuis te Haarlem bewaard, en draagt de onwederlegbaarste bewijzen in zich, van in de eerste tijden der nieuw uitgevondene kunst te zijn vervaardigd. — Er is nog onder Schrijver dezes voorhanden een handschrift van dat boek, in octavo formaat, ten jare* 1464, *in het* Karthuizers Klooster *nabij* Utrecht, *op perkament, geschreven. Van dat handschrift, hetwelk mede ter bevestiging van* KOSTERS *uitvinding is aangevoerd* (†), *wordt het begin alhier medegedeeld.*

PLAAT

(*) Zie de bekroonde *Prijsverhandeling* van J. KONING, over den *oorsprong, de uitvinding, verbetering en volmaking der Boekdrukkunst.* Te *Haarlem*, bij A. LOOSJES PZ., in den jare 1816, uitgegeven.

(†) Zie de opgemelde *Verhandeling*, bl. 67—72.

PLAAT II. N°. 12.

Francoijs broeder tot breederoede hooch gheboren
Niet oudt van daghen noch groot van goede
Na grote ſaken heeft hi willen ſporen
Daer toe hi int eerſt creech groten ſpoede
In vlaendren daer nam hi ſijn beghinſſel
Doe de roomſch coninck te brugghe lach ghetoeſt
Aldaer begreep hi groot onderwinſſel
Thad beter gelaten gheweeſt dan ſoe beproeſt

De Hoekſche en Kabeljaauwſche twisten, van welke onze jeugdige lezers wel iets gehoord en bij onze vaderlandſche geſchiedſchrijvers (*) *gelezen zullen hebben, eindigden omſtreeks het laatſte gedeelte der vijftiende eeuw. De laatſte onderneming der Hoekſchen, die ongelukkig afliep, geſchiedde in de jaren* 1488 *en* 1489 *door* FRANS VAN BREDERODE, *een moedig jongeling, uit het overoud adelijk Hollandsch geſlacht van dien naam geſproten. Het gelukte hem aanvankelijk de ſtad Rotterdam in bezit te krijgen, welke hij, echter, na een bezit van eenige maanden, wederom moest ontruimen, en waarmede de geheele aanſlag en onderneming ten einde liep. Een Hollandsch Dichter van dien tijd heeft dit gebeurde in Nederduitſche verzen bezongen.*

Het

(*) Zie, onder anderen: *Vaderlandſche Historie*, op menigvuldige plaatſen. ALKEMADE, *Jonker Franſen Oorlog.* TIJDEMAN, *Verhandeling over den oorſprong der Hoekſche en Kabeljaauwſche twisten.* DE JONGE, *Verhandeling* over hetzelfde onderwerp.

Het oorspronkelijk handschrift van omstreeks het jaar 1490, *zeer fraai, op papier, in folio formaat, geschreven, berust onder ons; en daar hetzelve onbekend is, en er weinige proeven van oud Hollandsche Dichtstukken voorhanden zijn, deelen wij het eerste couplet mede; terwijl wij mogelijk eenmaal het geheele dichtstuk het licht zullen doen zien.*

PLAAT II. N°. 13.

Ghegroet so si die maghz (*maget*) soet
daer god wt (*uit*) nā (*nam*) vleis en bloet
al op dē dach vā heden
si heeft gebaert eē kijndekijn
al sond' (*sonder*) we (*wee*) of sond' pȳ
dat teder was vā leden
Ghegroet moet sȳ die maghz soet
daer god wt nā vleis eñ bloet
al op tē dach vā heden
si heeft gebaert eē kijndekijn
al sond' we of sond' pȳ
dz (*dat*) ted' (*teder*) was vān eden

De bovenstaande laatste proeve van het Kerk- of Monniken-schrift, het begin van eenen Kers-zang *in zich bevattende, is door ons gekozen uit eenen* Bundel *of* Verzameling van Gedichten *over geestelijke onderwerpen, in den jare* 1527 *op papier geschreven. De bijgevoegde zangnooten bepaalden ons bij voorkeur tot deszelfs mededeeling.*

PLAAT III. N°. 14.

Wi florens graue van hollande en van Selant, maken cont allen den genen die dese lettren sullen sien ende horen, dat wi hebben gegheuen florense onsen neue onser moyen (*möeyen*) sone veren (*vrouwe* (*)) aleyd van henegouwe ser (*sir*, *heer* (†)) Johans wif (*wyf*) van Auenn (*Avennes*) wilen was, onse wonenge die hare was, inde (*ende*) al dat lant dat wi dar (*aldaar*) hebben liggende tusscen der ouder scie en nuwen scie damme, hofstaden, ende al dat gerechte, en viscerie, ende sluse, die ons toe bestaen (*toebehooren*), dat hij t van ons holt te lene..... Ende om dit wi willen dat diese dinc si gehouden inde gestade (*gestand gedaan*) So hebbe wi dit geseegelt met onsen seghele, Inde (*Ende*) gebidden (*gebeden*) minen here Guiden grauen van vlandren ende marchi (*markies*) van namur, den abbic (*abt*) van middelborgh, heren Raffen van Lidekercke, den here van vorn (*voorn*), den heren van telingen (*teilingen*), heren philipse van den poele, heren bodewin Rufin, heren dederic van brederode Riddres, ende anders (*andere*) onse man van Zelant, die alle hie (*hier*) ouer waren dat si hir (*hier*) ane hangen hare Seghele mitten onsen. Dit was gemaket ende bescreuen te Brugghe van ons heren jaren. M. CC. Ach ende festich, Scondags na sente lukes dach ewangel. (*euangelist*)

Tot

(*) Eene aanzienlijke vrouw. Zie HUYDECOPER op MELIS STOKE. D. II. bl. 147—151.

(†) Zie HUYDECOPER ter aangehaalde plaatse.

Tot onze eerste proeve van het zoogenaamde Hofschrift *kozen wij een* vidimus, *of geauthentiseerd afschrift van een Charter of Gift-brief van Graaf* Floris den vijfden, *geschreven in het jaar* 1268. *Het is onlangs, nevens de twee volgende, met andere belangrijke staatspapieren, door de loffelijke zorg van den voortreffelijken* VAN WIJN, *'s Rijks Archivarius, uit Henegouwen, voor 's Rijks archief medegebragt, en door de heusche minzaamheid van dezen ijverigen onderzoeker van 's Lands oudheid en geschiedenis aan ons ten gebruike toegestaan.*

PLAAT III. N°. 15.

Ic florens van bersel (*borselen*) orconde met desen brieue dat ic up al min goet minen her (*heer*) den graue van hollant ghelouet hebbe scadeloes te houden van den goede (*goederen*) dat ik van hem houde en dat ik minen wiue tert (*tot*) sekerhede van anderen goede har (*harer*) liftocht an bewiset hebbe Also als mins (*mijns*) heren brief hout (*inhoud*) dien min wif dar (*daar*) op heuet.' Deze brief wart ghescreuen in den jar ons heren. M. CC ende lxxxij. des saterdaghes na ons heren upvart (*opvaart* of *hemelvaart*)

De hier vorenstaande Verbondbrief, aan welken het oorspronkelijk zegel, in was gedrukt, als nog is hangende, is, ten jare 1282, *verleend door* Flo-

ris

tis van Borselen, *een der Zeeuwsche Edellieden, welke zich, nevens anderen, tegen Graaf* Floris den Vijfden *had verbonden, doch naderhand wederom met dien Vorst verzoend werd.* (*Zie over hem* Vaderlandsche Historie. *D.* III. *bladz.* 47, 50.

PLAAT III. N°. 16.

Wi Florens Graue van hollant van Zeland ende here van vriesland maken cont alle den ghenen die dese lettren sullen sien, of horen lesen, dat phylips van gronevelde onse baliu van sutholland voer ons quam, ende dat orconde voer ons. dat die hemeradere van Ryderwert ghewiset hebben met enen vollen vonnesse voer hem wat man die van sinen dike (*dijk*) vliet staens dikes, dat die staende diic (*dijk*) comen sal op den Ambochtshere ende ewelike op hem bliuen Alse van den Ambochte van riederk'ke (*riederkerke*). Ende dese kenninghe van onsen baliu ende dit vorghenomede vonnesse dat die vorseide hemeraet van riederwt (*riederwert*) ghewiset hebben Alset vorspreken es houden wi stade ende vaste, ende ghebiedent ewelike vast te houdene. In orconde van desen brieve, Gheghevcn in ons hen (*heeren*) jare, ducent twechondert ende een ende neghentich des dinxdaghes na half vasten in den haghe.

De bovenstaande Verbondbrief is, ten jare 1291 *verleend door* FLORIS den vijfden, *Graaf van Holland, welke, in het jaar* 1296, *ten gevolge van eene zamenzwering van zeer vele edelen, ont-*

streeks

ſtreeks het Muiderſlot, door GERARD VAN VEL-ZEN *en anderen*, *om het leven werd gebragt.* *Men zie omtrent de lotgevallen van dezen ongelukkigen Vorst:* Vaderl. Historie. *Deel* III. *bladz.* 3—225. Vaderlandsch Woordenboek, *Deel* XV. *bl.* 253—272. Levensbeſchr. van Nederl. Mannen en Vrouwen. *Deel* VI. *bladz.* 78 *en volg.* VAN SPAAN, Geſchied. der Heeren van Amſtel. Vaderl. Letteroefen. *van het jaar* 1816, N°. 1 *en* 2. *in het* Mengelwerk, *en anderen.*

PLAAT IV. N°. 17.

Wy henric bi der ghenade goeds Abd, ent (*en het*) ghemene Couent (*convent*) van ſinte pouwels tutrecht, doen kont alle den ghenen de (*die*) deſen brief ſellen ſien of horen leſen, dat wi dien vrien (*vrijen*) eyghendom van alle dien goeden (*goederen*), dat (*die* of *welke*) henric van honthorſt de jonghe van ons helt (*houdt* of *bezit*), dat gheleghen is an de lintſcote, claerliken quite ghe ſchouden hebben, en quite ſcelden, mit deſen tiegenwordighen brieue; tote (*tot*) zueders behoef van montforde, en ſire (*zijne*) erfname voert. ſo gheue wi macht deſen tieghenwordighen bode, de (*die*) houder is des briefs, te gheuene zueder vorghenoet, den vrien eyghendom van deſen voerſeyden goede int gherechte daert gheleghen is ghelike (*als*) ons ſeluen, ſonder alrehande archeyt (*arglist*). In orconde des briefs, beſeghelt mit onſen ſeghellen ghegheuen int iaer ons heren, duſent drehondert en ſeuentiene, in ſinte martiins da-

ghe in den zomer de men heet finte martiins ſcuddecorſs dach.

Henrik, Abt van het Klooster der St. Paulus-broederen te Utrecht, verleende, ten jare 1317, *ten behoeve van Zweder van Montfoort, de bovenstaande Kwijtſchelding.*

PLAAT IV. N°. 18.

Wy Willem Graue van heyne (*Henegouwen*) van holland van zelant en he (*heer*) van vrieſland maken cont Allen luden dat wy onſe drie morghen lands ligghende An die lintſcote die hieten dat hueland, en ons Anequamen (*zijn aangekomen*) van Ianne van der huelen verliet (*overgedragen*) hebben Rolof den Rover van montuorde vort (*voorts*) ſal rolof vorſeit drie morghen eighen lands copen dat ligghende [is] An deſen lande En op dit vorſcreuen land zal hi een ſteenhuus (*ſteenen huis*) maken. En dat huus oec hou (*hoe*) groet (*groot*) dat hyt maket, en die drie morghen lands vorſcreuen eyghens zal deſe vorſeide Rolof ons of onſen ghewden (*ghewaerden*) boden in vrien eyghen gheuen met allen rechte van den lande, en dit huus en die zes morghen lands vorſcreuen zal Rolof vorſeit en zine wittelyke (*wettige*) ertnamen van ons en van onſen nacomelinghen *enz.*

In orconde deſen brieue beſeghelt met onſen ze-

zeghele. Ghegheuen tordrecht (*te Dordrecht*) des dinxendag (*dingsdags*) vor (*voor*) ons hen (*heeren*) opuaerd (*hemelvaert*). Int Jaer ons hen m. ccc. ende twintich.

WILLEM DE DERDE, *Graaf van Holland en Zeeland, welke omstreeks het jaar* 1286 *geboren werd, in* 1304 *zijnen Vader* JAN DE TWEEDE, *in het bewind opvolgde, en in het jaar* 1337 *overleed, gaf, ten jare* 1320, *den bovenstaanden verleibrief ten behoeve van* ROELOF DEN ROVER VAN MONTFOORT. *De Geschiedenissen van dezen Graaf zijn in de* Vaderl. Historie, *D.* III. *bl.* 150—241, *en in het* Vaderl. Woordenboek, *D.* XXXI. *bl.* 153—161 *en elders te boek gesteld.*

PLAAT IV. N°. 19.

Willem htoge (*hertoge*) van beyen (*beijeren*) gue (*grave*) van hollant van zelant en he (*heer*) van vryeslant maken kont Allen luden dat wij sculdich ziin hen (*heer*) zweder borchgue (*burggraaf*) van montfoorde onsen lieuen neve van coste en van dyenste dien hi ons ghedaen hetiet mit Alrehande wapentures (*gewapende manschappen*) in den stride die wy verwonnen up die maze by den zwerten wale Item in dier reysen die wy deden up onsen vianden in Scouden (*Schouwen*) in onsen lande van zelant daer die sume (*somme*) of beliep gherekent by onsen trouwen raet den here van praet hen (*heeren*) claes Keruinc Gheryt Alwiins-

zoen En by sommeg (*sommige*) Anden (*anderen*) van onsen rade zeuen hondert een ende viertich pont zes scillinghe en Achte penninghe zwert (*zwarte penningen*) Enen ouden scilt voer vier en twiintich vlaemsche grote (*grooten*) gherekent welke somme van gelde voersc. wy gheloeft hebben en ghelouen hen (*heeren*) Zweder voernoemt te betalen te sente martiins misse In den wint (*winter*) naest comende In oerconde desen brijeue bezeghelt mit onsen zeghele Ghegheuen in middelborch des diinxendaghes na sinte Jans dach decollacio (*) Int Jaer ons heen (*heeren*) m. ccc. een ende vyftich.

Wij gewaagden hier voor, bij N°. 12, *met een enkel woord van de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, welke ons Vaderland zoo vele onheilen berokkend hebben. Die twisten ontstonden ten tijde van Graaf* WILLEM DEN VIJFDEN, *door wien den hier vorenstaanden Schuldbrief, ten jare* 1351, *is uitgegeven. Zijne Moeder,* MARGARETHA, *droeg hem, met voorbijgang van zijnen ouderen broeder, het opperbewind over deze landen op. Niet lang daarna zag zij zich genoodzaakt hem wederom van hetzelve te ontzetten.* WILLEM, *echter, zich eenen aanzienlijken aanhang hebbende weten te verschaffen, liet zich in verscheidene steden als Graaf huldigen; beoorloogde en overwon zijne Moeder, met welke hij zich echter wederom verzoende. Naderhand werd hij krankzinnig, en overleed in het*

(*) *Onthoofding.*

het jaar 1389. *Uit den tegenwoordigen Schuldbrief blijkt het, dat* ZWEDER, Burggraaf van Montfoort, *hem met krijgsvolk had ondersteund. Zie over dit een en ander:* Vaderl. Historie. *D.* III. *bl.* 271—320. Vaderl. Woordenboek. *D.* XXXI. *bl.* 165—168; *maar vooral het reeds aangehaalde Werk van den Heer* DE JONGE.

PLAAT V. N°. 20.

Aelbrecht by goeds (*gods*) ghenaden palansgreue (*paltsgraaf*) bi den riin htoge (*hertoge*) in beyen (*beijeren*) Ruwaert van heynn (*henegouwen*) van holland van zeland en van vriesland doen cond allen luden dat wy gheloeft (*beloofd*) hebben en gheloue onsen lieuen neve hen (*heeren*) zweder borgreue van montfoerde Alse waere dat zake dat hem yemant wie hi ware nu of namaels hunden (*hinderen*) of stoten woude en oerloghen des hi bescheyt en beteringhe by ons nemen en gheuen woude van dien zaken daert of rueren mochte dat wy siin hulp daer in werden en bliuen sullen en te bescudde (*beschutten* of *te hulpe*) comen mit Alle onser macht tot dier tiit toe dat hem bescheyt en redenne van dien zake by ons gheschien mach In oerconde desen brieue bezeghelt met onsen zeghele Ghegheuen tot scoenhouen des manendaechs na Alre heylighen dach Int iaer ons heen (*heeren*) m. ccc. twe en tsestich.

ALBREGT, *Broeder van* WILLEM DEN VIJFDEN, *bestuurde, gedurende diens krankzinnigheid, deze*

landen, onder den titel van Ruwaard, *zoo veel als Voogd of Stadhouder beteekenende. Na het overlijden van* WILLEM, *in* 1389, *werd* ALBREGT *werkelijk Graaf, en stierf in den ouderdom van* 67 *jaren, ten jare* 1404. *Hij liet, bij zijnen dood, zoo vele schulden na, dat zijne weduwe weigerde den boedel te aanvaarden, maar, zoo als men het destijds noemde, den boedel met den voet stiet. Hij verleende den vorenstaanden brief, in het jaar* 1362, *ten behoeve van* ZWEDER, Burggraaf van Montfoort, *van wien wij bij het vorig* N°. *gewaagden, en die toen reeds in hooge gunst bij Hertog* ALBREGT *schijnt te hebben gestaan. Zie omtrent dezen Vorst:* Vaderl. Hist. *D.* III. *bl.* 292—359. Vaderl. Woordenb. *D.* II. *bl.* 480, 491.

PLAAT V. N°. 21.

Guy van Chastillon, Greue van Blois, heē (*heer*) van auesnes van Beaumont van Scoenhoue eñ van der Goude, doen cont allen luden, dat wy voir ons eñ onse nacomelinghe, ghelooft hebben eñ gheloue in goeden trouwen, onsen lieue ghetrouwen neue den heē van montfoorde, dat wine (*wij hem*) scadeloos houden sullen, eñ wael quiten (*kwijtschelden*), van allen vorwaerden en ghelueften, die hi met ons gheloeft heeft eñ bezeghelt met sine seghel alse voer ene some van vier dusent francken, daer die lombaerde van dordrecht onse brieue af hebben, die hi mede bezeghelt heeft, eñ sullene (*zullen hem*) ontheffen van hooftghelde, comer (*kommer*) cost of scade, die hem in enigher mani-

nien (*manieren*) daer af comen mach. sonder enich verbrec of arghelist. In orconden desen brieue, en onsen seghel hier aen ghehanghen. Gheghe-uen op onsen Castele tscoenhoue des anden (*anderen*) daghes in Iunio, Int Jaer ons hen (*heeren*) Dusent Driehondt Ses en tachtich.

De hier bovenstaande Kwijtschelding verleende GUY VAN CHASTILLON, Graaf van Blois *enz.*, *in het jaar* 1386, *ten behoeve van den* Burggraaf van Montfoort.

PLAAT V. N°. 22.

Ic Otke van der lecke hee (*heer*) van hedel doe kond allen luden dat ic gheloeft hebbe en gheloue in goeden trouwen den hee (*heer*) van montfoerde minen Suegher (*zwager*) scadeloes te houden tontheffen en wiel te quiten van allen coste en scade die hem coemt of comen mach Alse van viif en twiintich marc lodichs (*luiksch*) suluers tsiaers (*jaarlijks*) die hi met mi en met Anders (*anderen*) minen borghen in ene opene brieue tien Jaer lanc gheloeft heeft Aen hande des dekens en des ghemeyns Cappittels van Sinte peter tutrecht. In kennissen der waerheyt beseghelt met minen seghel Ghegheue int Jaer ons hen (*heeren*) dusent driehondert Acht en tachtich des manendaghes na Sint Ambrosius dach.

De alhier medegedeelde Kwijtschelding is al mede afgegeven ten behoeve van den Burggraaf van Montfoort; *zij werd, ten jare* 1388, *verleend door* OTKE VAN DER LECKE, Heer van Hedel.

PLAAT V. N°. 23.

Ontfanc

Dit is alsulc ontfanc als die Kercmiesters te samen ontfanghen hebben van den hooftghelde an die noortzide van der beke (*) als meynt clsz (*meynaert claeszoon*) Jorden clsz (*claeszoon*) Jan van bakenes en Jan vrerixz, In den iaer van xiiij honderden

Eerst van Jan claes smiersz en thames rode iansz cc. ꞧ en x (210 *ponden*), xv lewen gherekent voir i ꞧ En noch ontf (*ontvangen*) iiij ꞧ (4 *ponden*) xii ß (12 *schellingen*) viij ₰ (8 *deniers*).

Het bovenstaand uittrekfel is genomen uit het oudste Rekening-boek der ontvangst en uitgave van de Groote of St. Bavo's Kerk te Haarlem, in het jaar 1400; *van welke Kerk* LAURENS JANSZOON, *aan wien men de uitvinding der Boekdrukkunst te danken heeft, Koster is geweest.*

PLAAT

(*) Ik versta hierdoor het Sparen.

PLAAT VI. N°. 24.

Willem van beyē (*beijeren*) eñ van hollāt bi der genadē goids graue van Oisteruant doen cont allen luden dat wy verliet hebben eñ verlien mit desen brieue onsen geminden Sweder hee (*heer*) van montfoirde Ende hem Aengecomē ende bestoruē siin bi dode ons getruwen heñ (*heeren*) henricx heē (*heer*) van montfoirde sinē vader dien god genadich sy, dat huys tot linscotē mit twintich morgē lants Tymmeringe eñ Anders dat dair op staet Te houden van ons eñ van onsen nacomelingē Sweder voirs. eñ siin nacomelinge tot enē onusterslikē (*onverslerslijken*) erflien gelikē onse getruwe siin vader voirs. die van ons te houden plach, eñ die brieue dair of Jnhoudē eñ begripē hier warē ouer (*zoo veel als, ten overslaan van*) onse getruwe rade eñ manne h̄ (*heer*) clais van borselen van cortgeñ filips van dorp, helmich van doerne en dirc beynege, In orconde desen brieue besegelt mit onsen segele, Gegeue In den hage, op tē neghen eñ twintichstē dach in octob̄ Jnt Jair ons heren dusent vierhondt̄ eñ twee.

WILLEM DE ZESDE, *tot aan de opvolging van zijnen Vader in de Grafelijke waardigheid, bekend als* Graaf van Oostervant, *verleende, in die hoedanigheid, in het jaar* 1402, *den vorenstaanden Brief, ten behoeve van* ZWEDER VAN MONTFOORT,

WIL-

WILLEM *leefde eenen geruimen tijd in onmin met zijnen Vader* ALBREGT, *van wien wij onder* N°. 20 *gewaagden, voornamelijk ontstaan uit het ombrengen van* ALEID VAN POELGEEST, *met welke* ALBREGT *in eenen al te vertrouwelijken omgang verkeerde, en die, door bestoking van onzen* WILLEM, *van het leven werd beroofd.* WILLEM *zelve volgde zijnen Vader, ten jare* 1404, *als Graaf op; regeerde gelukkig, en stierf in het jaar* 1417, *nalatende eene eenige dochter, de ongelukkige en in 's Lands Geschiedenissen zoo zeer bekende* JAKOBA VAN BEIJEREN. *Zie over Graaf* WILLEM: Vaderl. Hist. *D.* III. *bl.* 315—412. Vaderl. Woordenb. *D.* XXXI. *bl.* 168—173.

PLAAT VI. N°. 25.

Ic Jan Aernt touwen zoen doe cond allen luyden dat hee (*heer*) Johan van den Vliet my sculdich was sesse en tachtich gouden vrancrixe cnen (*cronen*) die hy my an minen lieuen hee (*heere*) van montfoirde bewiist heeft geliic die brief van quitancieh dair van gegeuen dat clairlic inhout en begrypt. En want myn lieue hee (*heere*) van montfoird voirs. my dese voirs. sesse en tachtichtich (*tachtig*) cronen wittelic (*wettiglijk*) en wail (*wel*) betailt heeft. So scelde ic den seluen minen lieuen hee (*heere*) van montfoird voirs. en alle die gene die des nit reclite quitancie behoeuen van deser voirs. sume gelts clairliken en all quite mit desen brieue, En des te orconde en getuge, en want ic up desen tyt selue genen zegel en hebbe

so

ſo hebbe ic gebeden Engebrecht van lorck ſtalm̄ (*ſtalmeester van den*) heñ (*heeren*) vrāckeñ (*vrancken*) van borſſelen dat hij deſen brief ouer my (*voor mij*) bezegelt heeft mit ſinen zegel hier an gehangen up ten xxiiiiſten dach in m̄te (*maart*) Jnt Jair ons heñ (*heeren*) m. cccc. viue en twintich.

JAN VAN VLIET, *in de vorenſtaande Kwijtſchelding vermeld, was Ridder en Hofmeester van* WILLEM DEN ZESDEN, *Graaf van Holland. Hij werd door de Kabeljaauwſchen beſchuldigd van eenen aanſlag op het leven van Hertog* JAN VAN BEIJEREN, *en is, te dier oorzake, in het jaar* 1425, *in 's Hage, onthoofd en gevierendeeld. Men leest dit, onder anderen, bij* S. VAN LEEUWEN, *in zijne* Batavia Illustrata. *D.* II. *bl.* 1135. — VRANCKEN *of* FRANK VAN BORSELEN, *wiens Stalmeester dezen brief, ten jare* 1425, *heeft bezegeld, is in onze Vaderlandſche Geſchiedeniſſen algemeen bekend door zijn huwlijk met* JAKOBA VAN BEIJEREN, *die, na drie ongelukkige huwelijken, zich met hem, den man van haar hart, in den echt verbond, en om zijn bezit zich de grootſte opofferingen getrooſtte. Zie omtrent hem, behalve de* Vaderl. Hist. *D.* III *en* IV, *en het* Vaderl. Woordenboek. *D.* VII. *bl.* 816—820, *de* Levensbeſchr. van Nederl. Mannen en Vrouwen. *D.* IX. *bl.* 338. *enz.*

PLAAT VI. N°. 26.

Ic Gerijt van Zijl Ridder, Doe condt allen luyden Alſo enen ſekeñ (*ſekeren*) coip voirtijts ge-

gemaict, en gesloten is geweest, tusschen mine lieuen hee van montfoirde, en my van der heerlicheyden van purmereynde en neck mit hooge, middel en laghe, en van der ambochts heerlichede van purmerlant en Jlpendam, mit anders hoiren toebehoiren erfpachten en anden (*anderen*) goeden (*goederen*), als die brieue van de coip dat wtwysen en verclaren, So bekenne Ic mit dese brieue ontfange hebbende van myne voirs. lieue hee (*heere*) van montfoirde de some van tien duysent hondert en vyftich bourgen (*bourgondische*) scild (*schilden*) genoemt clincquarts tot achtentwintich groe (*grooten*) vlaems den schylt, den lesten peninc mitten eersten, als die brieue van de coip Int geheel dat wtwysen, van welken somen voir den coip van de voirs. goeden Ic my houde voir vernoucht en te vollen betailt En scelde dair off quijt myne voirn hee (*heere*) van montfoirde en allen ander dier (*die er*) quijtanche off behoirt tot ewigen dagen In oirconde desen brieue en myne segel hier an gehangen Gegeue Jn den hage up te xix^en^ dach Jn Julio Jnt Jair onss heen (*heeren*) dusent vierhondert en veertich.

GERRIT VAN ZIJL, *Ridder, Heer tot Purmerende, door wien dezen kwijtschelding-brief in het jaar* 1440 *is verleend, was een der genen, in wiens tegenwoordigheid* PHILIPS VAN BOURGONDIE, *ten jare* 1441, *te Middelburg, den gewonen grafelijken eed aflegde. Hij was tevens Raad en Kamerling van*

van dezen Vorst, *en overleed in* 1453. *Zijne Vrouw*, ALIJD EGGERT, *was de zuster van* JAN EGGERT, *de bekende Stichter van de Nieuwe Kerk te Amsterdam.* *Zie* Vaderl. Hist. *D.* III. *bl.* 547, 548. S. VAN LEEUWEN, Batavia Illustrata. *D.* II. *bl.* 1188.

PLAAT VII. N°. 27.

Dauid van Bourgoen̄ (*Bourgondie*) by der genaden goids Bisscop Tutrecht, Doen cont enen yegeliken, dat terstont als wy onsen lieuen neue Johan Borchgreue tot montfoirde in tegenwoerdicheit onser drier Staten verlyet ende verleent hadden alsulcke goeden als hie van ons en̄ onsen gestichte te leene houdende is, soe heeft die selue Johan Borchgreue onse neue voirss voir ons geconstatuweert en̄ volcomen macht gegeuen, dē Edelen onsen lieuē neue Johan Greue van nassouwen heer tot Breda &c vier Jaer lang geduende (*gedurende*) en̄ daer en teyndes tot syne wederseggen, alle syn saken te bewaen̄ (*bewaren*) die hie bynnē onsen gestichte van Utrecht te doen hebn̄ (*hebben*) mach daer Jnne te moegen doen en̄ laten, alle tghene dat hie selue soude moegen daen (*doen*) ende laten oft hie tegenwaerdich waē (*ware*), en̄ soe wet (*wat*) by den voirss greue oft synē gecomittierden in synen saken voirss sullen gedaen werden en̄ oick tot desen dage toe gedaen en̄ geschiet is geweest, dat heeft die selue Johan borchgreue voirss voir ons verwilkoert en̄ geloeft gans gestade (*gestand*) en̄ onverbreckelick te

te houden tot ewigen dagen sonder argelist, Daer Jnne verbynden (*Daar voor verbindende*) alle syn goeden roende (*roerende*) ende onroende (*onroerende*) soe waer die gelegen moegen wesent, hier waen (*waren*) ouer en aen (*ten overstaan van*) die Edele en Erbae (*Eerbaren*) onse lieue neue en getruwe Rade her (*heer*) Gysbrecht van Brederode doempraest (*domproost*) onss Kercken Tutrecht en praest tsant domaes tot Brugge &c her (*heer*) Johan procys doemdeken meister Johan milit Canonick onser Kerken voirss, her (*heer*) Johan van montfoirde Ridder Johan van Rynesse van Wulue Jaeob van nyeuelt Gerit van Zuylen van Bliekenborch en meer andere van onsen Raden ende leenmanen &c In oirkonde sbriefs besegelt myt onsen Segell Gegeuen in onss Stat van Utrecht Jnt Jaer onss hen (*heeren*) dusent vierhondert Een ende tsestich op ten Een ende twyntichsten dach Jn meye

Donkere.

DAVID VAN BOURGONDIE, *door wien dezen verleibrief, ten jare 1461, is gegeven, was de natuurlijke zoon van Hertog* PHILIPS VAN BOURGONDIE, *door wiens magt en gezag hij, ten jare 1455, als met geweld, tot Bisschop van Utrecht werd verheven. In deze zijne hooge kerkelijke waardigheid had hij met veel onrust en oneenigheid te worstelen. Hij werd, onder anderen, in het jaar 1483, bij gelegenheid van het overgaan der Stad* Utrecht, *gevangen genomen, doch weldra door*

MA-

MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK *ontslagen en op zijnen zetel hersteld. Hij overleed in* 1496. — JOHAN GRAAF VAN NASSAU, *in dezen brief genoemd, voerde, in* 1452, *van wegens* PHILIPS VAN BOURGONDIE, *het bevel bij eenen tog: tegen de* Gentenaars. *Zie* Vaderl. Hist. *D.* IV. *bl.* 37, 49, 53, 59, 130, 217, 230, 315. Vaderl. Woordenb. *D.* IX. *bl.* 71—82. Characterkunde der Vaderl. Geschied. *D.* II. *bl.* 115—122. SCHELTEMA, Staatsk. Nederland. *D.* I. *bl.* 278 *tot* 280.

PLAAT VII. N°. 28.

Eerbaer guede vrynden wetet lieue Kerckmeysters dat ick iu (*u*) sende myt johā grebber ijc (200) ijzc (*twee en een half honderd*) steens den geeft (*daarvoor geeft*) vā (*van 't*) hondert xx stū (20 *stuivers*) en wet (*wat*) ghy vā (*van*) hem nemet dat sendet my in scrijfte weder om nyet meer op dese tijt God sy myt u Ghescr (*Geschreven*) a°. lxxvj (1476) des manedaghes na mey dach ē scryuet mede woe (*hoe*) mennich stuck dat ghy ontfangt.

Johā rugher to Zwol.

Wij deelen alhier mede een klein briefje, door zekeren JOHAN RUGHER (RUYGER), *vermoedelijk een* Steenkooper, te Zwol, *in het jaar* 1476, *aan* Kerkmeesteren der Groote Kerk te Haarlem, *geschreven. Het verdient onze opmerking, dat in dit briefje, hoe klein en kort van inhoud, den*

wensch gevonden wordt: God zij met u! *Wij troffen soortgelijke zegenwenschen te meermalen in oude brieven en geschriften aan. Vele rekeningen droegen aan het hoofd de namen* Jezus, Maria *en dergelijken, hetwelk zoo veel te kennen gaf, als dat die rekening of dat stuk in den naam van Jezus of dezen of genen bijzonderen Heiligen was begonnen. Wij zien hieruit de Godsdienstige stemming, immers den Godsdienstigen toon, onzer voorvaderen. In zeer vele brieven van de zestiende en zeventiende eeuw leest men nog, in navolging hiervan, soortgelijke Godvruchtige zegenwenschen. Zie, bij voorbeeld,* N°. 39 *en* 45 *hier achter; terwijl het waarschijnlijk daaraan zal zijn toe te schrijven, dat thans nog de brieven of aanschrijvingen van Vorsten en Souvereinen gewoonlijk gesloten worden met deze of dergelijke woorden:* Hiermede bevelen wij u in de bescherminge Godes *enz. Zie* N°. 33 *en* 37.

PLAAT VIII. N°. 29.

Walrauen heer tot Brederode tot vyanen Borchgreue tutrecht en heer ter ameyden Doen kondt allen luyden dat op huyden datum sbriefs voir ons en onse manen van leene hier nae bescreuen gecomen is die Eedele ende gebuertighe (*hoog of welgeboren*) vrouwe Yolante van lallaing vrouwe en wedue tot Brederode tot vyanen &c. myne lieue waerde vrouwe en moeder myt hairs voechts (*voogds*) hant, bekende en gaff ou (*over*), tot wat tijden heer steuen van nyeuelt ridd. (*ridder*) onse neve off ziinen eruen gebrake siins (*ingevalle*

hij

hij zelve ware overleden), die Eedle en gebuertighe vrouwe Yolante van lallaing voirgenoemt off haren erven gebrake hairs, dat god verhoede, in gereden penigen (*penningen*) tot eenre some opleyde en leuerde hondert en vyftich rins gul (*rijnsche guldens*) current tstuck tot veertich groot vlaems gerekent soe sal die voirss Eedele en gebuertighe vrouwe Yolante van lallaing &c Jn onsen handen wed (*weder*) opdragen sulke correnthiende en smalenthiende alzoe die Jairlicx verschijnen wt (*uit*) twee blooken thienden op Zyderuelt ende die sullen wy alsdan wed (*weder*) heer steuen voirss off zijnen rechten leenvolgher gebrake zyns, belene en verlyden, en dien voirss thyenden sal heer steuen voirss dan anvatten en besitten op zyne ouden leenbrieff, myts dat hy ons dan betalen zal eenen ouden scilt voir zyn heergewerde mit sulke voirwaerden als den voirss heer steuen off zyne nacomeling niet en losseden alle Jairs voir sinte peters dach ad cathedra (*); soe sal mij (*mijne*) voirss vrouwe en moed (*moeder*) off haren nacomelinghe die Jair scair (†) tot haren proffijt hebben van den voirss thiende en dese lossinge sal beginne en Jngaen op sinte peters dach ad cathedra nu naestcomede en tot wat tyden dat heer steuen off zyne nacomeling die voirss lossinge gedaen zullen hebben als voorss staet soe sal den leenbrieff die myne voirss vrouwe en moed (*moeder*) van den voirss thiende heeft doot en te niete wesen alle dinck zonder arch off list hier

(*) *St. Pietersstoel.* (†) *Een vol jaar.*

hier waēn (*waren*) oū (*over*) en aen dan (*toen*) dit gefciede onfe manen van leene als Aellert van van den wale Dirck van alphen Jan van ruemſt Zwed (*Zweder*) henricxz peter crome (*cromme*) en gyſbert henricxz Des toirconde hebben wy onſen cleyne zegel des wy tot deſer tyt gebruycke hier aen doen hanghen twelke wy houden en gehouden willen hebben als oft bezegelt wae (*ware*) myt onſen groten zegele Gegeue Int Jair ons heen (*heeren*) Duyſent vierhondert vijff en tachtich op ten ſeſten dach Jn februario.

W. de brederode.

De hier door ons medegedeelde brief van den jare 1485 *is merkwaardig, omdat hij onderteekend is door* WALRAVEN VAN BREDERODE, *geboren in het jaar* 1456, *en overleden in* 1531. *Hij was de oudſte zoon van* REINOUD VAN BREDERODE *en* JOLENTA VAN LALAING, *en broeder van* FRANS VAN BREDERODE, *van wien wij reeds hiervoren gewaagden, en die zich berucht heeft gemaakt door zijnen aanſlag op en inneming van Rotterdam, in den jare* 1488. *Onze* WALRAVEN, *welke, in het jaar* 1486, *door* FREDRIK DEN DERDEN, *tot Ridder was geſlagen, ſtondt in gunst bij* MAXIMILIAAN, *die hem* onzen lieven en getrouwen Neef *noemde. Zie* Vaderl. Woordenb. *D.* VIII. *Bl.* 1001—1003. J. VAN DEN TOORN, Geſlachtboom der Heeren van BREDERODE, *bl.* 12 *en* 13. S. VAN LEEUWEN, Batavia Illustrata. *D.* II. *bl.* 888.

PLAAT

PLAAT VIII. N°. 30.

ten (*den*) 25.. febr. ſo zyn de 7 manen die naeckt liepen en dat Rumoer binnen Amſtdē (*Amſtelredamme*) maecten op ten 11 deſſ (*dezer*) voirſſ maēt (*maand*) als bouen verhaelt by ſcepē (*ſchepenen*) van Amſtdē in de Raetcamer verweſen en pſeucreden (*continueerden* of *volharden*) in haer boeſht (*boosheid*) tot dat ſwaert duer haer hals ginck den eene ſpronck ē (*ende*) Riep loeft den heer altoes meer den anden (*anderen*) doet op U oegen den derden we (*wee!*) den vierden wraeck en diergelijcke onſtuericht (*onſturigheid*) en ſy werdden mit linnē clederen op Raden geſtelt.

De hier bovenſtaande aanteekening is dubbel merkwaardig, zoo uit hoofde van den perſoon, door wien dezelve is vervaardigd; als uit aanmerking van deszelfs belangrijken inhoud. Van beiden zullen wij iets mededeelen. — De Schrijver, dan, is de in de Geſchiedenis van Amſterdam, gedurende de zestiende eeuw, zoo zeer bekende JOOST BUYK SYBRANDSZOON, *te dien tijde Schepen en Burgemeester der gemelde Stad, alwaar hij ook meer dan eenmaal het Schouts-ambt heeft waargenomen. Hij bezat zeer veel invloed en ontzag bij de burgerij,*

 waar-

waarvan hij, in het jaar 1534, *een zeer gepast gebruik maakte, tot het doen uiteen gaan van eenige in beweging gebragte ingezetenen. Hij was voorts een streng vervolger der onroomschen, en een ijverig voorstander van den Spaanschen Koning, onzen toenmaligen Souverein. Dit, en zijn dubbelhartig gedrag gedurende de onlusten te Amsterdam in* 1567, *bragt hem in den haat des volks; hetwelk aanleiding gaf, dat hij, bij de omwenteling van* 1578, *nevens vele andere Spaanschgezinde Regeringsleden en Geestelijken, uit de Stad werd gezet. In een aan hem toebehoord hebbend handschrift der Handvesten van Amsterdam, heeft hij, met eigen hand, een dagverhaal geplaatst van het bedrijf der Naaktloopers te Amsterdam, en den aanslag der Herdoopers op die Stad, in het jaar* 1535. *Uit dat dagverhaal hebben wij het bovenstaande gekozen. De zeven mannen daarin bedoeld waren genaamd* Henrick Henrickszoon, Geryt Ghysen, Mr. Adriaen Anthoenis Foxen, Steven van Oudewater, Steven Janszoon, Dirck Janszoon *en* Claes van Venloo. *Hunne misdaad bestond daarin, dat zij, in den nacht tusschen den* 10den *en* 11den *Februarij* 1535, *nevens vijf vrouwen, vergaderd zijnde in zeker huis in de Pijlsteeg, zich moedernaakt uitkleedden, hunne kleederen op het vuur wierpen, aldus op straat verschenen, en onder een vervaarlijk gehuil en geroep van* wee! wee! de wrake Gods! de wrake Gods! de wrake Gods! *de halve Stad rondliepen, en dezelve in beroering bragten. Weldra in dit onzinnig bedrijf gestuit en gegrepen zijnde, werden zij, op den* 25sten *derzelve maand, met den zwaarde gestraft, hunne hoofden op staken en hunne ligchamen in linnen kleederen op raden gesteld. Ter gedachtenis van dezen oploop stondt, weleer, aan*

eene der bovenste balken in de Nieuwe Kerk, dit twee-regelig versje:

In 't jaer vijftien hondert vijf en dertich, wilt
dit onthouwen,
Liepen hier naeckt mannen ende vrouwen.

Doch de balk met dit opschrift is, met het verbranden der kerk, in den jare 1645, *vernietigd geworden.*

Men zie voorts omtrent JOOST BUYK SYBRANDSZOON: WAGENAAR, Beschr. van Amsterd. *in folio*, 1e. *St. bl.* 239, 296. Vaderl. Woordenb. *D.* VIII. *bl.* 1140—1143. BRANDT, Hist. der Reformatie. *D.* I. *bl.* 361, 487. Aanhangsel tot de Vaderl. Hist. 1e. *St. bl.* 205—224, *en anderen; en wegens het bedrijf der Naaktloopers te Amsterdam:* BRANDT, Hist. der Reform. *D.* I. *bl.* 117—119. COMMELIN, Amsterdam, 2e. *St. bl.* 929—931. WAGENAAR, Amsterdam, 1e. *St. bl.* 240, 241, 246. L. HORTENSIUS, Oproeren der Wederdoopers, *in folio*, *bl.* 17, 18, *en in Octavo*, *bl.* 104—110.

PLAAT XI. N°. 31.

Den Capellaenē tsamen sumerēn (*summerende, optellende*) tsalarys twelck hem (*hen*) resteert ouer tgehele jaer, beuynden (*bevinden, bevinden wij te zijn*)

In den eersten (*vooreerst*) Eenen vyfftich smoenē (*sermoenen*) bedraeckt 6 Carolus gl. (*gulden*) 7 st. (*stuivers*) en een halff st. (*stuiver*).

It (*Item*) Achthien miffen 18 ft. (*ftuivers*)
It (*Item*) den hoechtydt van pynfte (*pinkfter*) 16 ft. (*ftuivers*)
Sũa (*fumma*) VIII. Carolus gl. (*gulden*) iij gr. (*grooten*)

De hier bovenftaande aanteekening is getrokken uit het Register der ontvangst en uitgaven van de Groote Kerk te Haarlem in het jaar 1536. *Onze jeugdige Lezers moeten zich niet verwonderen over den geringen prijs, welke toenmaals voor eene mis werd betaald. De waarde van het geld, welke na dien tijd hoe langer hoe meer gefiegen is, was toenmaals nog zeer gering. Men herinnere zich de maaltijd, welke flechts met een braspenning betaald werd, en van daar den naam van* braspennings maaltijd *ontleende. Ook zal eene volgende proeve doen zien, voor welk eene geringe fomme gelds men nog in het jaar* 1570 *een honderd zestigtal perfonen feestelijk konde onthalen.*

PLAAT IX. N°. 32.

Actum den xixn Marcij Anno xvc xlix pntibus (*prefentibus* of *in tegenwoordigheid van*) den fchout henrick Cornelisz (*) ende frans Jansz teengz (†) fchepenen

Ghyfbert Jansz de nouo (*op nieuw*) gehoort fegt dat Jan de Lyndrayer by hem In pretie (*prefentie*) van

(*) *Henrick Cornelisz. van Mercken.*
(†) *Frans Jansz. Teding.*

van de casteleyn van woerden gedelateert (*voortvlugtig*) nyet en es geweest by de Leringe van hem die spreect zulx dat hy hem ganselycken ontdraecht (*zoo veel als onschuldig verklaard*) en dat hy mit hem noyt van goodts woort heeft gesproicken.

Deze aanteekening, getrokken uit het Confessiënboek der Stad Amsterdam, betreft zekeren GHIJSBERT JANSZOON, *geboortig van Woerden, die, nevens vijf andere mannen en twee vrouwen, allen slagtoffers der toenmalige gewetensdwang en vervolging, uit hoofde dat zij zich hadden laten herdoopen, en hunne Godsdienstige gevoelens tot hunnen dood toe aankleefden, op den* 20^en^ *Maart des jaars* 1549, *op de Plaatse of den Dam, voor het Stadhuis te Amsterdam, met den vure werden ter dood gebragt. Men vindt hiervan meer omstandige berigten bij* VAN BRAGHT, Martelaarsspiegel der Doopsgez. *D.* II. *bl.* 82—84. BRANDT, Hist. der Reform. *D.* I. *bl.* 153, 154. COMMELIN, Amsterdam. 2^e^. *St. bl.* 944, 945. WAGENAAR, Amsterdam, *in folio*, 1^e^. *St. bl.* 258.

PLAAT IX. N°. 33.

Eersame lieue besundere, Alsoe die heere van Rosenberch wesende van der cameren van den Roomsch Coninck mit andere Edelluyden tegenwoirdel Reyst in Hollandt, om die groote begeerte die hy heeft tselue landt te besiene waartoe wy hem toegevuecht hebben eenige Edelluyden van onsen huyse, om den sel-

selven geselscap te houden. Is daeromme ons vrientl begeeren, Dat als den voirss heere by ulieden commen zal, ende dese tegenwoirdige u gethoent zullen worden, den voirss heere van Roseberch mit zynen geselscap wilt ontfanghen ende wel tracteren, ende alle gunste ende adresse bethoenen soe verre ulied. moegelic Is Waer Inne ghy ons zunderlinge vrientscap doen zult bereet ulieden van gelycken te doene. Dat kenne God den welcken wy bidden ulieden te geuen lanck salich leeuen. Gescreuen te Bruessele den ixen marty 1562.

Wilhem by der gratien goidts, prince van Orangie graue van nassau, Stathoud gnael (*Stadhouder Generaal*) van Holt (*Holland*) Zeelt (*Zeeland*) Utregt

Ulieder goede vrient

Guill de Nassau

Met eerbied beschouw ik altijd de handteekening van den Doorluchtigen WILLEM DEN EERSTEN, *den Vader des Vaderlands en den Grondlegger der Nederlandsche Vrijheid, die, ten jare* 1584, *door een verraderlijk schot, binnen Delft, van het leven werd beroofd. Hij onderschreef, ten jare* 1562 *den vorenstaanden brief, welken wij overwaardig oordeelden in dezen bundel te plaatsen. Er zijn zeer vele Levensbeschrijvingen van dezen zoo zeer beminden Vorst voorhanden. Ik zal ze allen niet opnoemen. In de* Vaderlandsche Historie, *in de* Levensbeschr. van Nederl. Mannen en Vrouwen. *D.* VI. *bl.*

bl. 172 *en volg.*, *in het* Vaderl. Woordenboek, *D.* XXXI. *bl.* 174—261, *en in de Werken van* VAN METEREN, BOR, VAN REYDT, HOOFT *en anderen*, *kunnen onze jeugdige Lezers voor hunne weetlust voldoening vinden.*

PLAAT X. N°. 34.

Den 1n augusty anno xvc lxvi (1566)

Peter hēricz (*henricszoon*) Capiteyn van de Letter G mit zyn Lieutenant ende Rotgesellen, zyn geresolueert den Burgemeesteren by te staen mit Lyf ende goet tot vrede ende eendrachticheydt van der stadt eñ conseruatie van tgemeen weluaren ende neeringhe van dien Ende oick tot eere ende profyte van de Co. mt. (*coninckIyke mayesteyt*) onſ alder G. H. (*Genadichste Heere*) Dat zy willen helpen beletten de predicatie binnen der Stadt. Dat zy seluer buyten der stadt Jn geen predicatien zullen gaen Ende zoe verre de predicatie Jn de vryheyt geschiede, dat zy daer Jnne doen wille ōme dat te beletten mitten Burgemeesteren naer dat de gelegentheyt ende de tyt eyschen zal Oick nyemant Jnne te Laten daer deur de Stadt verachtert soude mogen werden.

Act (*Actum*) op die cloueniers Doelen ten dage voorſſ my present

Wouterz

N°. 35.

N°. 35.

Extract

Op huyd (*huyden*) hebben my hee (*myne heeren*) die Burgermn (*Burgemeesteren*) geauthoriseert die ouerluyd vand (*van den*) drie schutteryen deser stede, Omme voer dese tyt te vgaderen (*vergaderen*) die Capiteyne van hoore scutterie ō (*om*) byd (*by den*) selue Capiteyne by aduys van hoore Rotgesellen gecore te werd (*werden*) Vuyt elcke schutterye Drie personen vand (*van den*) vredelixsten en Discreetsten schutterie, maken (*makende*) te samen negen persone, metten welcken als vandr (*van der*) gemenen schutteryen wegen de Burgemrn sullen mogen qmuniceren (*communiceren*) als des van noede wesen zal, aengaen (*aengaende*) de bewaernisse en weluaert deser stede voer allen onrust, ruijne en bederffenisse. Actū dē xiiij^en^ dach Jn maerte ano xv^c^ zeue en tzestich, Jn kennisse van my als secretaris.

Frans Delft

De beide voorgaande stukken (*), *welke wij hier bijeen voegen, zijn voor de Geschiedenis van Amsterdam van belang. Zij behooren tot die dagen, toen*

(*) Ze zijn mij, nevens andere stukken van dien tijd, geschonken door den Heer Mr. J. VALCKENAER, te Amsterdam, waarvoor ik openlijk mijne erkentenis betuige.

toen Neêrlandsch Inwoners, de Spaansche overheersching, zoowel als de hatelijke gewetensdwang moede, hunne pogingen begonnen aan te wenden, ter verkrijging eener godsdienstige en burgerlijke vrijheid. De regering van Amsterdam, de Spaansche partij toegedaan, verzettede zich aanhoudend tegen deze pogingen; doch was, hares ondanks, genoodzaakt, nu en dan, iets toe te geven, en met de Burgerij of Schutterij te handelen en het gevoelen van dezelve in te winnen. Daartoe zijn beide deze stukken betrekkelijk. Van beiden wordt wel bij de Geschiedschrijvers gesproken, doch geen hunner heeft het echte stuk medegedeeld. Men zie, onder anderen: WAGENAAR, Beschr. van Amsterdam, *in folio*, 1e. *St. bl.* 275 *en volg.* BRANDT, Hist. der Reform. *D.* I. *bl.* 377 *en volg. bl.* 445. Vaderl. Woordenboek. *D.* III. *bl.* 942 *en volg.*

PLAAT XI. N°. 36.

Item een ewyghe memorie voor die heeren in toekomede tyden ofte dat weer mochte ghebuere van weghen die costen die die priesters gedaen hebben op een maeltijt in die cantaet van die minebrueders actu A°. 1570 den 16den July binne aemstelredam

Itm (*Item*) int Eerst zoe zy (*zyn*) daer gheweest heere int ghetal 40 zoe priesters zoe patres socij regulares en oock pr (*prior*) en procurator van die cartusers

aen-

aengaende spijs en dranck

Itm int Eerst ij aem wijns rinsche wyn

Itm anderhalff fath (*vat*) biers Jsrahel

Itm 29 hoendere daer van 5 gesmoort worden met cruyt en lamone

Itm 32 konynen daer van 12 gebacken in pasteyen

Itm vier schager weere

Itm x hamen

Itm 4 soetemelcs kasen

Itm x groene cleyne kaeskens

Itm cappers ij ℔ toe ghemaeckt

Itm 50 lamone

Itm een migelen olyue

Itm een ben karsen

Itm drie gherechten van visch voor pr (*prior*) van die cartusers mit zy procurator en twe pekelheyringe

Itm radys

Itm salade op den auentmael

Itm 160 poffen broot } stuck van 1 oertgen
Itm 80 tarwen broot }

Itm Dese spijs en Dranck is all bereyt op Tijn (*tien*) tafele een yghelyck tafel xvi psoen (*personen*) en heeft ouer al ghecost lxxx guld current (80 *guldens courant*)

by my Jan van persyn priester

Dit stuk levert eene proeve, voor hoe weinig geld een wel voorziene tafel met honderd zestig personen,

nen, in het jaar 1570, konde worden aangelegt. — *Het geeft ons tevens eenig berigt omtrent de spijzen onzer Voorvaderen, waaromtrent meer breedvoerig wordt gehandeld in de* Historische Avondstonden *van* VAN WIJN, *en in* C. DE KONING L. D. Z., Voorvaderlijke Levenswijze. — *Wij zien er voorts uit, dat, althans toenmaals, de saisoenen niet zeer veel van de tegenwoordige zullen hebben verschild, daar, blijkens deze Memorie, op den 16den Julij eene ben karssen tot dezen maaltijd is geleverd.*

PLAAT XII. N°. 37.

Edele Hoochgeleerde Eersame wijse ende discrete bezundere goede vrienden, Wy verstaen dat eenighe als last hebbende van u lieden, heur zouden vervoirderen de Heerlickheyt van Odijck teghens de Costumen ende Usantien tot noch toe geploghen (*) ende teghens de priuilegien der voorss Heerlickheyt onder haere contributie te houden, alsoe ghijlieden vuijt de Requeste die u bij den Schout aldaer sal gehantreijckt worden, sult moghen vernemen, Ende alsoe deselue Heerlicheyt onsen Heer ende broeder den Prince van Orangien ende onse suster van Orangien als Graue ende Grauinne van Bueren Is toecomende, ende wel redenen Is dat deselue als wesende kinderen van zulcken vader die dese Landen heure vryheijt verworuen, ende omme deselue te maintenieren den doot geleden heeft, In heure priuilegien, zoe nijet gebetert, ten minsten nijet vercortet en worden, soe versoecken wy u lieden hier mede wel vriendelick dat ghy op de voorss Requeste wilt letten,

(*) *Aangenomen, in gebruik of vastgesteld.*

ten, ende zulx daer inne doen versien als ghy In de redelickheyt zult bevinden behoirlick te wesen, Ende zal ons daer an zeer aenghename vriendschappe geschieden, Hiermede

Edele Hoochgeleerde Eersame wijse ende discrete bezundere goede vrienden, zijdt Godt beuolen, Geschreuen binnen Utrecht desen 26en Augusti 1586.

Maurits geboren Prince van Oraengien Graue van Nassau, Marquies van der Vere ende van Vlissingen,

U Lieder zeer goede vriendt tot uwen dienste

Maurice de nassau

Van de onderscheidene brieven van den dapperen MAURITS, *die door zijne manhaftige krijgsverrigtingen zoo veel dienst aan het Vaderland bewezen heeft, oordeelden wij den tegenwoordigen ter mededeeling te moeten uitkiezen. De welverdiende lof, welke hier aan de nagedachtenis van den godvruchtigen en deugdzamen Vader* WILLEM *wordt toegezwaaid, maakte denzelven in ons oog belangrijk.*

Deze brief is, ten jare 1586, *geschreven aan de Regering der Stad Utrecht, alwaar* LEYCESTER *vele vrienden had, die Oranje en het Vaderland geen goed hart toedroegen. Zij schenen daarvan eene proeve te hebben gegeven, door de Heerlijkheid* Odijck *onder hunne contributie te houden, in verkorting van het regt, toekomende den kinderen van Prins* WILLEM DEN EERSTEN, *wiens verdiensten,*

zoo het schijnt, aan hen moesten herinnerd worden, ten einde hen daardoor tot een billijk en regtvaardig gedrag over te halen.

Begeren onze jeugdige lezers het leven van MAURITS *na te zien: zij kunnen hunnen weetlust bij eene overgroote menigte onzer Geschiedschrijvers voldoen. In het* Vaderl. Woordenboek, *D.* XXII. *bl.* 301 *en volg.; in de* Levensbeschr. van Nederl. Mannen en Vrouwen, *D.* IX. *bl.* 131 *en volg. en bij anderen, vindt men hetzelve in het kort bijeen getrokken.*

PLAAT XIII. N°. 38.

Wy Dienaeren der Ghemeinte Jhu Chri (*Jhesu Christi*) hier ondergescreuen soe van der Duitschen als van der franchoissen tale, bekennen met dit onsen hantscrift van dit tegenwoordighe vierendeel iaers stipendiums verschenen den eersten Augusti anno 88 (1588) van den Heeren Kerckmeesteren ten vollen betaelt te weesen, mitsgaders oock vā alle voorgaende verschenen terminen des wij derseluighen der goeder betalinghe bedancken. Toirconde van deesen hebben wij dit teghenwoordighe een ijeghelick besonder met onse naemen ondergescreuen Actum den 4 Augusti 88 (1588) stilo nouo (*nieuwe stijl*)

Johannes Ambrosius Dienaer
binnen Amsterdam
Euerard Hornius
Johannes Kuchlinus
Petrus Plancius
Joannes Hallius
de la Greue

De hier bovenstaande kwijtschelding of kwitantie, geschreven in het jaar 1588, *wegens den ontvangst van een vierdedeel jaars traktement, is daaröm van belang, om dat zij de onderteekeningen draagt der zes eerste Predikanten, welke na de hervorming van Amsterdam, in* 1588, *aldaar, het Leeraarambt, in de Nederduitsche en Fransche Hervormde Gemeenten, hebben waargenomen.* KUCHLINUS *en* PLANCIUS *zijn van dezelven het meest bekend. De laatstgenoemde vervaardigde vele zeekaarten. Op zijne aanrading werd de eerste scheepstogt door het Noorden naar China beproefd; terwijl de schepen, naar de Oost-Indiën bestemd, den weg, door hem op zijne kaarten aangewezen, volgden. Hij was, bij vervolg van tijd, een heftig tegenstander der Remonstranten, waarvan eene ontmoeting tusschen hem en* UITENBOGAARD, *bij gelegenheid van het ten doop aanbieden van een kind, door den laatstgenoemden, ten proeve kan verstrekken. In het laatst van zijn leven werd hij mede benoemd onder de revisseurs of overzieners der nieuwe vertalingen van den Bijbel, en overleed, in hoogen ouderdom, in het jaar* 1622. *Zie over hem* Vaderl. Woordenb. *D.* XXIV. *bl.* 23—26. Vaderl. Hist. *D.* IX. *bl.* 149. WAGENAAR, Beschr. van Amsterdam, *in folio*, 1e. *St. bl.* 407, 432, 3e. *St. bl.* 219. BRANDT, Hist. der Reform. *en anderen.*

PLAAT

PLAAT XIII. N°. 39.

Monsr. Luchtenburch, Alsoe ick geinteresseert ben in de betalinge van de verpondinge van middelharnis sal UE gelieven myn met een cleyn memoricke te aduerteeren hoe het staet mette betalinge van (*van de*) zelue vpondingen, ten eynde die Jngelanden op te aenstaen (*aanstaande*) reeckenin (*rekening*), die binnen weijnich dagen gedaen sal werden, daerop behoirl (*behoorlijk*) moegen letten hyer mede beuele ick UE den heere den xen novemb 1611

UE dienstwillige

J. van Oldenbarnevelt.

Het bovenstaand briefje is geheel geschreven door JOHAN VAN OLDENBARNEVELD *zelve; een man, die, reeds in zijne jeugd, gedurende het beleg van Haarlem, de zaak des Vaderlands met de wapens in de vuist verdedigde; die, vervolgens, als Staatsman, gedurende den tijd van twee en veertig jaren, in de hagchelijkste tijdvakken, den lande getrouw en eerlijk diende, en eindelijk, in het jaar* 1619, *ten tijde der toenmaals zoo ver gedrevene godsdienstige en staatkundige oneenigheden, in 's Gravenhage, werd onthalsd. 's Mans nagedachtenis is in onze dagen de grootste hulde*

toegebragt, *door het Besluit van onzen geëerbiedigden Koning*, *volgens hetwelk het standbeeld van dezen grijzen Staatsman*, *nevens dat van anderen*, *in de Vergadering der Staten-Generaal zal worden geplaatst. Men zie over hem:* Vaderl. Hist. *D.* VI, VII, VIII, IX *en* X, *op menigvuldige plaatsen.* Vaderl. Woordenboek, *D.* XXIII, *bl.* 215—252. Levenbeschr. van Nederl. Mannen en Vrouwen, *D.* II, *bl.* 246—284. SCHELTEMA, Staatk. Nederl. *D.* II. *bl.* 156, 157, *en anderen. Ook gaat zijne levensbeschrijving afzonderlijk uit*, *en wel*, *in quarto formaat*, *gedrukt ten jare* 1648, *en in octavo*, *gedrukt te Rotterdam*, 1670.

PLAAT XIII. N°. 40.

Al wie uit lust het quaad bedryft,
De lust vergaat, maar 't quaad dat blyft.

't Is al goed, wat hy doet, dien men bemint.
't Is al quaad, dien men haat, wat hy begint.

Het gaat u aan, als gy ziet staan
Al in den brand uws naastens wand.

Die tyt heeft en tyd laat glyen,
Sal zyn leven niet bedyen.

Ziet noit op geen hoger staat,
Kiest geen groter medemaat.

Zo is de eer, de staat en 't goed,
Niet anders dan een eb en vloed.

Wy

Wij trokken de bovenstaande zedespreuken uit een geschreven boekje, inhoudende historiesche aanteekeningen, zin- en zede-spreuken, van welke een groot gedeelte hunne betrekking hebben tot de onlusten in Kerk en Staat, in de jaren 1618 *en* 1619, *omstreeks welken tijd dit boekje is vervaardigd.*

PLAAT XIV, N°. 41.

gedenckwaerdige
Seltsame ende merckelicke
ouderdom
van man ende wijff
tot Delft in Hollandt int iaer 1605 ghestorven,
die t samen in echten staet gheleeft hadden
LXXV iaeren
van de Magistraet op stadts kosten begraven

Alsmen dusent ses hondert ende vyff heeft ghefchreven
Den enéntwintichste Januy (*Januarij*), weerdich
te verklaren,
Heeft Antonis Corneliszoon de werelt begeven,
Als hy die beleeft hadde een meer als hondert iaren
En Meynsgen Huyghen, syn huysvrouw, most oock
van hier varen
weijnich (Drie) uyren nae hem, negenentnegentich
iaer out:
Hy van Lis, en sy van Hillegom, ghebooren waren

Wet'lick over de vyff en tzeventich iaren ghehoudt:
Syn beyd' op den twe en twintichsten (in alder eenvout)
Door laste des Magistraets, die haer consent daer
toe gaeven,
Ter eeren haer ouderdom, die soo langh waren getrout,
Binnen Delft overluijdt, end' in de nieuw Kerck begraven,
Drie rijcke wond'ren merckt men in dees twe arm
van haven,
Dat's, datse beyd dees weldaet hier hebben ver-
worven ., syn:
Soo langh gheleeft, lang ghehout, en ghelyck ghe-
storven sijn.

In eene verzameling van stukken, afgeschreven door PETRUS SCRIVERIUS, *vonden wij het bovenstaand stukje, hetwelk wij, uit hoofde van deszelfs inhoud, oordeelden een plaatsje te moeten inruimen.* SCRIVERIUS, *wiens gewone handteekening wij hier bijvoegen, maakte zelve betere verzen, zoo als uit zijne in het licht gegeven Gedichten kan blijken. Hij heeft zich beroemd gemaakt door zijnen* Laurekrans, *ter eere van* KOSTER, *en door verscheiden andere werken ter opheldering der Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheid, waartoe hij eenen aanmerkelijken schat van stukken had opgezameld. Het door hem uitgedacht middel, om aan* HOGERBEETS *en* DE GROOT, *in hunne gevangenis op Loevestein, berigten te doen toekomen, getuigt van zijne scherpzinnig- en schranderheid. Hij overleed in het jaar* 1660, *in den ouderdom van tachtig jaren. Zijn leven is geplaatst voor de uitgave van zijne Gedichten van* 1738. *Zie voorts*

Va-

Vaderl. Woordenboek, *D.* XXVII. *bl.* 14—17 *en anderen.*

PLAAT XIV. N°. 42.

Het roomsche raethuijs stondt
op diamante stijlen
doen t overout gezach
van bondelen en bijlen
Cornelis Tacitus eerbiedichlijck bescheen,
daer met den tabbaert aen
hy naer den raedt quam treen,
geen kooper beelt hem aff
soo leevend als zyn bladen
met weerelts wijs gestarnt
en sprencken rijck geladen
met regelen van Staet
welspreeckentheijt gepropt
met wijsheijt Heerelijck
en bondich en beknopt

I. Vondel

Aan wien onzer jeugdige lezers is de Vader der Nederduitsche Dichtkunde, de onsterfelijke JOOST VAN DEN VONDEL *onbekend? Aan hem zijn wij het boyenstaand bijschrift* op eene Medalje van KORNELIS TACITUS *verschuldigd; het is, in spelling verbeterd, geplaatst in zijne Poëzij. Het leven van dezen grooten Dichter, welke, te Amsterdam, in het jaar* 1679, *in den hoogen ouderdom van*

 een

een en negentig jaren overleed, *is meer dan eens afzonderlijk uitgegeven*, *en voorts te vinden in de* Levensbefchr. van Nederl. Mannen en Vrouwen, *D.* I. *bl.* 306—322. Vaderl. Woordenboek, *D.* XXIX. *bl.* 313—326. *Zie ook* WAGENAAR, Befchr. van Amfterdam, *in folio*, 1e *Stuk*, *bl.* 93, 96, 487—492, 496, 502, 503, 507, 514, 517, 591, 664; 2e *Stuk*, *bl.* 117, 3e *Stuk*, *bl.* 245, *en anderen.*

PLAAT XV. N°. 43.

Edele mogende Heeren

Myn Heeren, dese overstaende is copije mijner missive aen Haere Ho. mog. (*Hoog Mogende*) en alfoe ick aen uwe Ed. mog: fonderlinge niet anders en hebbe te verwittigen, fal het derselve voor avijs van onssen aenlegh moghen ftrecken en ick fal blijven

Mijn Heeren

Uwer Ed: mog:

Onderdaenige dienaer

Laurens Reael

Int Eijlant Wicht desen 29en
Decembris 1626.

LAURENS REAEL, *een zeer verdienstelijk man, aanfchouwde het eerfte levenslicht te Amfterdam op den*

den 22. October 1583. *Zijn Vader*, LAURENS JACOBSZOON REAEL, *is in de Geschiedenis der Stad Amsterdam met lof bekend, wegens zijne ijverige pogingen ter verkrijging en bevestiging eener godsdienstige en burgerlijke vrijheid.* LAURENS REAEL, *maakte zich in de meeste vakken van wetenschap bekwaam. Hij beoefende, met goed gevolg, de Nederduitsche en Latijnsche Dichtkunde. In de Zeevaart- en Wiskunde had hij aanmerkelijke vorderingen gemaakt. Zijne* Observatiën over den Magneetsteen, *leveren daarvan de bewijzen op. Maar vooral waren het zijne bedrijven als Krijgs- en Staatsman, welke hem den grootsten roem deden verwerven. In het jaar* 1611, *vertrok hij als Commandeur van vier schepen naar de Oost-Indiën; herwon en bevestigde aldaar onze verlorene bezittingen; en werd, in* 1616, *ter belooning van zijne onmiskenbare verdiensten, met eenparige stemmen, tot Gouverneur-Generaal benoemd. Later* (1626) *werd hij als Gezant van dezen Staat naar Londen gezonden, alwaar de Engelsche Koning hem tot Ridder sloeg. Naderhand vertrok hij in gezantschap naar Denemarken. Op zijnen terugtogt leedt hij schipbreuk, werd door de Keizerlijken gevankelijk naar Weenen gevoerd, doch eerlang wederom ontslagen. Hij diende vervolgens zijne geboortestad in onderscheidene betrekkingen; overleed op den* 10. *October* 1637, *en werd algemeen betreurd. — Hij schreef den bovenstaanden Brief aan de Gecommitteerde Raden te Middelburg in het jaar* 1626.

Zie over hem: Brieven van P. C. HOOFT. Vaderl. Woordenboek, *D.* XXIV. *bl.* 91. Levensbeschr. van Nederl. Mannen en Vrouwen, *D.* X. *bl.* 76 *en volg.* WAGENAAR, Amsterdam, *in folio*,

lio, 2e. *St. bl.* 103, 3e. *St. bl.* 210; *maar vooral* SCHELTEMA, Geschied- en Letterkundig Mengelwerk, 2e. *St. bl.* 57—124.

PLAAT XV. N°. 44.

MynHeer.

Ick hoop de Heren Gecom̄ (*Gecommitteerde*) Raeden onsen brieff ontfangen hebben, waer in wy Haer Ed. Mog. berichten, hoeveel Corps de guardes dat s'nachts en daechs binnen Heusden beset werden, en dat dien volgens den Commys van torf (*turf*) sal werden versien, en belast die, volgens Haer Ed. mog. vorige aenscryvens, aen de selve, wt (*uit*) te deylen, nu compt der by, dat, vermits dit harde weer, ick van myn comp: (*compagnie*) peerden, alle nacht de helft oock laet waecken, daer dan oock noch torf voor sal moeten gelevert werden. Ick heb oock versocht aan den Heer van Heemstede, Haer Ed. Groot mog: de swackheyt van het guarnisoen te remonstreren en te versoecken dat het selve, door eenige binnelantsce Comp̄: soude mogen versterct werden, te meer dewyl de spaensce int Quartier van Antwerpen, Graefscap Hoochstraeten, en Lant van Turnhout, Haer Winterquartier genoomen hebben, en daegelycks meer troupen by Haer crygen, en wert gemompelt dat se blyd souden syn, ons enen quaeden tour te kunnen spelen, om Haer te revengeren van het ongelyck dat se claegen, dat Haer, van onsen Staet, dae-

daegelycks wert aengedaen, ick souder selver om in den Haech gekoomen syn, maer is myn iets nootsaeckelycks voor gekoomen, waerom ick een keer naer aernhem moet doen. Jck bidt UEd. myn eens te willen advyseren, wat der op geresolveert wert, en hoe lang U E. meynt dat de Staeten by een sullen blyven, en wilt toch aen de Heren Gecom. Raeden recommanderen, dat wy van torf versien werden. Hiermede blyve soo lang ick leeff

Myn Heer

UEd. dienstwilligen, en ganf verplichten dienaer

J. van Wassenaer.

Utrecht, met haast, desen 10 Ian. 1652.

JACOB VAN WASSENAER, Heer van Obdam, *geboren ten jare* 1610, *is in onze Vaderlandsche Geschiedenis, als Staatsman zoowel als Krijgsheld, bekend en vermaard. In meer dan eene onderhandeling door dezen Staat geplaatst zijnde, slaagde hij gewoonlijk in zijne bezendingen. In het jaar* 1653 *tot Luitenant-Admiraal verheven, deed hij, in die betrekking, onderscheidene togten ter zee. In het jaar* 1665 *'s Lands vloot, onder zijn opperbevel als Luitenant-Admiraal-Generaal, in zee geloopen, en met de Engelsche vloot slaags geraakt zijnde, sprong zijn schip, de Eendragt genaamd, vier en tachtig stukken geschut voerende, door eigen buskruid, in de lucht. Het lijk van dezen Zeevoogd werd niet gevonden; echter is voor hem, op lands kos-*

kosten, in de Groote Kerk in 's Gravenhage, eene Graftombe opgerigt. — Hij schijnt den bovenstaanden brief, in het jaar 1652, geschreven te hebben, in de hoedanigheid als Gouverneur van Heusden, welke waardigheid hij bekleedde. Deszelfs inhoud is voor onze Geschiedenis van eenig belang: men ziet uit denzelven, dat men, nog geen vier jaren na onze vrijverklaring door den Koning van Spanje, reeds wederom beducht scheen voor eenen aanslag van dien Monarch op onzen Staat. — Zie voorts: Vaderl. Historie, *D.* XII *en* XIII. Vaderl. Woordenboek, *D.* XXX. *bl.* 310—321. Levensbeschr. van Nederl. Mannen en Vrouwen, *D.* II. *bl.* 316—331. SCHELTEMA, Staatk. Nederland, 3e. *Stuk*, *bl.* 447—449.

PLAAT XVI. N°. 45.

Monsr. Ouseel

U. L. Missive van den 8en deser loopende maent, met het Oxhooft, ende vaetgen witte, ende roode wijn, sijn mij ter behoorlijcker tijdt wel toegecomen, en gaet hier nevens, in voldoeninge van dien, de somme van drientachtich car. gl. (*carolus guldens*); Waermede U. L. bevelen (*bevelende*) in (*in de*) bescherminge Godes, sal blyven.

U. L. goede vrunt

Johan de Witt

1655.

Haege den 14en Julij
1655.

Dit

Dit briefje is geheel geschreven en onderteekend door JOHAN DE WITT, *een man, die, als Raadpensionaris, in 's Lands geschiedboeken zoo zeer is bekend, dat het overtollig zoude zijn, iets meer van dezen beroemden Staatsman, Wiskundigen en Uitvinder te melden. Hij ontving het eerste levenslicht in het jaar* 1625, *en werd, nevens zijnen broeder,* CORNELIS DE WITT, *in het jaar* 1672, *in 's Gravenhage, op eene beklagenswaardige wijze omgebragt. Zijne verrigtingen zijn in het* XIIe, XIIIe *en* XIVe *Deel der* Vaderl. Historie *en door anderen, te boek gesteld; terwijl zijne levensbijzonderheden in het* XXXIIe *Deel van het* Vaderlandsch Woordenboek, *bl.* 209 *en volg. en elders zijn opgeteekend.*

PLAAT XVI. N°. 46.

Monsieur Antonides

Om dat mijn drucker de voorreden begint te drucken en overslag van de rest maekt, wenste ick wel te weten hoe groot of hoe veel regels het gedicht omtrent sijn sal, 't geen versoek UE my gelieft te laeten weten, houde een half vel aen weersyden daer toe open. vaert wel

N. Witsen.

Ni-

NICOLAAS WITSEN, *Burgemeester van Amsterdam, een zeer beroemd Staatsman en Geleerde, de vriend van* CZAAR PETER den Eersten, *bekend door zijne* Aloude Scheepsbouw *en* Noord- en Oost-Tartaryen, *werd geboren te Amsterdam, tusschen* 1640 *en* 1650, *en overleed aldaar ten jare* 1717. *Hij schreef dit briefje aan den voortreffelijken Dichter* JOHANNES ANTONIDES VAN DER GOES, *die hem een Lofvers op zijnen* Scheepsbouw *had toegezegd, hetwelk dan ook voor de uitgave van dat werk van* 1670 *is geplaatst.*

NICOLAAS WITSEN, *vinden wij vermeld in de* Vaderl. Historie, *D.* XV *en* XVI. Vaderl. Woordenboek, *D.* XXXII. *bl.* 246 *en volg.* WAGENAAR, Beschrijving van Amsterdam, *in folio*, 1e *Stuk*, *bl.* 239, 240, 661, 668, 673, 676, 695, 697. SCHELTEMA, Staatkundig Nederland, 2e *D.* 2e *St. bl.* 505—508. SCHELTEMA, Peter de Eerste, *op menigvuldige plaatsen, en bij anderen.*

En JOHANNES ANTONIDES VAN DER GOES, Vaderl. Woordenboek, *D.* IV. *bl.* 1187. LA RUË, Geletterd Zeeland, *bl.* 231—234, 245. J. DE VRIES, Geschied. der Nederd. Dichtkunde, *bl.* 269 *tot* 278 *enz.*

PLAAT XIV. N°. 47.

De Suppl^te (*Supplianten*) sullen haer op nieuws hebben te addresseren aen de heeren Scheepenen, al-

alſoo bij haer Eed. Agtb. (*Edele Achtbare*) by Proviſie, is geconſenteert, dat ſy, Aeltje Jans, ſoude Blyven tot naeder ordre deeſen 31 xber (*December*) 1670, jn Amſterdam.

Gerard Haſſelaer.

GERARD HASSELAER, *die ten jare* 1621 *werd geboren, bekleedde in zijne geboorteſtad Amſterdam, van tijd tot tijd, de aanzienlijkſte posten. In het jaar* 1670, *toen hij de bovenſtaande dispoſitie op een verzoekſchrift eigenhandig ſchreef, was hij Hoofd-Officier; hij had, in dit jaar en vervolgens, nevens anderen, het opzigt over het maken der groote ſchutſluizen in den Binnen-Amſtel. Twee jaren later, en wel in het angstvallig jaar* 1672, *in den nacht tusſchen den* 28 *en* 29 *Junij, de ronde langs de wallen doende, ontving hij, bij die gelegenheid, door het ongelukkig afgaan van het geweer van een' op ſchildwacht ſtaanden burger, een ſchot in de dije, waaraan hij lang kwijnde, en omſtreeks een jaar daarna overleed. Zie* Vaderl. Hist. *D.* XIV. *bl.* 204. WAGENAAR, Beſchr. van Amſterdam, *in folio*, 1e *Stuk*, *bl.* 612, 621, 629. Vaderl. Woordenboek, *D.* XX. *bl.* 463. SCHELTEMA, Staatk. Nederland, 1e *St.* *bl.* 431, 432.

PLAAT

PLAAT XVII. N°. 48.

Generale Instructie ende ordre van de Gedep^len^ (*Gedeputeerden*) ende Gevolmachtichden van de Hoogh mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden op s Landts Vloote, met advis ende goetvinden van den L^t. Admirael de Ruijter gearresteert voor de Hooft Officieren, Capiteijnen ende Commandeurs van dezelve Vloote, daer nae sy haer in d'aenstaende Expeditie bataille off rencontre met den vijandt sullen hebben te reguleren.

Eerstelijck wert Ernstelijck gelast, dat int uijt off in Zeijlen van eenige Zeegaten, de cleijne Schepen, de groote uijt de Zeijlen moeten blijven, ende deselve achter aen volgen; om, off de groote Schepen aen de gront quamen te sitten, haer altoos te connen assisteren, op dat deselve groote Schepen gevoechl. (*gevoechlijk*) in Zee off binnen mogen geraecken, Ende wie contrarie doet sal arbitral (*arbitralijk*) gestraft worden.

Ende alsoo *enz.*

En off het gebeurde (dat Godt wil geven) dat so een vijantlijck Oorlogh Schip, ofte Schepen veroverden, sal het Schip ofte Schepen geschut,

en-

ende de præmien, daertoe by haer Ho: mo: (*Hoog mogende*) gestelt by den veroveraer, ofte veroveraets met haer Scheeps-volck alleen genooten worden, Conform het placaet daer op bij de hoochgemelte haer Ho: mo: geëmaneert den 10en martij 1667, ende gerenoveert den 14en April deses Jaers.

Aldus gedaen ende geordonneert int s' Landts Schip de seven Provincien desen 9en may 1672.

C. De Witt. michiel Ad ruijter

Deze Generale Instructie voor de Vloot van Nederlands Staat, door twee zeer beroemde mannen onderteekend, is vervaardigd in het merkwaardig jaar 1672, toen deze Staat, in oorlog zijnde met Frankrijk, Engeland, den Keurvorst van Keulen en den Bisschop van Munster, in eenen zeer benarden toestand werd gebragt. De kloekmoedige DE RUIJTER *handhaafde op eene mannelijke wijze onze onafhankelijkheid ter Zee. 's Lands Vloot, met den meesten spoed gereed gemaakt, stak voor het einde van April in Zee; zij was een en negentig Schepen en Fregatten van oorlog sterk. Op den 7. Junij geraakte zij met de vereenigde vijandelijke vloot slaags. De nacht maakte een einde aan het gevecht, hetwelk van wederzijde aan vele dappere mannen het leven kostede, waaronder de Luitenant-Admiraal* WILLEM JOSEPH VAN GEND, *en de Engelsche Admiraal* MONTAIGUE, *geteld werden. Hollands alou-*

de zee-roem werd daarbij bevestigd, den vijand op nieuw ontzag ingeboezemd en de grond tot 's Lands redding uit den gevreesden nood gelegd. DE RUIJTER *en* CORNELIS DE WITT, (*de laatstgenoemde gevolmagtigde van de Staten op de vloot,*) *onderteekenden deze Generale Instructie, van welke wij, als te uitgebreid zijnde, slechts het begin en slot mededeelen, en die ten regelmaat moest verstrekken voor het te houden gedrag der Scheepsbevelhebberen, bij het uitloopen der Vloot en het ontmoeten van den vijand. — De daarop gevolgde en door ons zoo even aangestipte Zeeslag, is door velen te boek gesteld, onder anderen door* WAGENAAR, *in zijne* Vaderl. Historie, *D.* XIV. *bl.* 23—26; *door* BRANDT, *in het* Leven van DE RUIJTER, *in folio, bl.* 647—676, *en door anderen; terwijl voorts de levensgeschiedenissen van* DE RUIJTER *en* C. DE WITT, *te vinden zijn, behalve in de reeds gemelde* Vaderl. Historie, *en het opgegeven werk van* BRANDT, *in het* Vaderl. Woordenboek, *D.* XXV. *bl.* 233 *en volg. D.* XXXII. *bl.* 324 *en volg. en bij eene menigte andere Schrijvers.*

